

Wprowadzenie

Drogi Czytelniku, na Twój osąd oddajemy tom 17 „Rocznika Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”, który ukazał się w okresie szczególnym dla Polski i Litwy i szeregu innych krajów naszej części Europy. Jesteśmy u progu obchodów 100-lecia rozpadu imperiów i odrodzenia się na ich gruzach, jako samodzielnych bytów politycznych, Polski, Litwy innych państw. Jesteśmy również u progu 100. rocznicy zakończenia I wojny światowej. Te szczególne daty, a także obchodzone w 2017 r. inne rocznice, takie jak 200-lecie śmierci Bohatera wielu narodów – Tadeusza Kościuszki czy też 150-lecie urodzin Józefa Piłsudskiego – jednego z najwybitniejszych budowniczych i męża stanu odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej, dotyczą m.in. podjętych przed wielu laty przez SNPL jakże newralgicznych kwestii mniejszości narodowych. W kwietniu 2017 r. Stowarzyszenie zorganizowało Międzynarodową Interdyscyplinarną Konferencję Naukową *Nauka a oświata mniejszości narodowych w Europie: wczoraj, dzisiaj, jutro (aspekty edukacyjne, społeczno-polityczne, prawne i historyczne)*. Informacja o niej została zamieszczona w rubryce „Komunikaty”. Wielu uczestników tej konferencji opracowało swoje referaty według wymagań stawianych artykułom naukowym, które zostały zamieszczone w niniejszym tomie „Rocznika SNPL”.

Na zawartość tomu 17 „Rocznika SNPL” składają się artykuły naukowe (Dział naukowy) oraz informacje o działalności Stowarzyszenia i jej członków (Kronika SNPL). Większość artykułów naukowych dotyczy szkolnictwa polskiego na Litwie i w innych krajach ościennych oraz szkolnictwa mniejszości narodowych w Polsce, a także problematyki wielokulturowości i stosunków pomiędzy większością tytularną a mniejszościami narodowymi. Tom otwierają dwa artykuły poświęcone Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Wilnie, którego 110. rocznica założenia przypada w 2017 r., i do którego szczytnych tradycji odwołuje się Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy. Dr hab. **Henryka Ilgiewicz**, znawczyni tematyki dotyczącej powstania i funkcjonowania tego Towarzystwa¹ oraz działalności i osiągnięć naukowych jego członków,

¹ Ilgiewicz Henryka, *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005; teźże, *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008; teźże, *Biblioteka Państwowa im.*

opracowała artykuł *Dorobek Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w zakresie nauk historycznych (1907–1939)*. Przedstawiła w nim to zagadnienie ze szczególnym uwzględnieniem prac dotyczących dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ze względu na ograniczenia wydawnicze w artykule tylko pobieżnie zostały przedstawione sylwetki badaczy (każdy z nich zasługuje na osobną publikację), podstawowe kierunki prowadzonych przez nich badań oraz ważniejsze publikacje ogłoszone w czasopismach „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” i „Ateneum Wileńskie”, wydawnictwach seryjnych „Rozprawy Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” oraz „Źródła i Materiały Historyczne Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”. Artykuł powstał na podstawie materiałów archiwalnych i drukowanych, wydawnictw TPN w Wilnie oraz opracowań polskich autorów. Artykuł doc. dr **Ireny Fedorowicz** i doc. dr. **Mirosława Dawlewicza** *Współpraca polonistów Uniwersytetu Stefana Batorego z Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1922–1939* podkreśla powiązania tych dwóch placówek, bardzo ważnych dla rozwoju społecznego, naukowego i kulturowego Wileńszczyzny. Autorzy dokonali analizy udziału w pracach TPN w Wilnie nie tylko profesorów i młodszych pracowników polonistyki, ale też studentów. Po katastrofie II wojny światowej i kardynalnych zmianach społeczno-politycznych na terenach Wileńszczyzny członkowie USB i TPN w Wilnie zostali rozproszeni po świecie. Wielu z nich przyczyniło się do powstania i rozwoju szeregu uczelni w Polsce, w tym uniwersytetów w Toruniu i Wrocławiu. Problematyka dotycząca Uniwersytetu Stefana Batorego i panujących tu stosunków pomiędzy różnymi grupami narodowymi została przedstawiona przez prof. dr hab. **Bożenę Urbanek** w artykule *Mniejszości narodowe na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (lata 1919–1939)*. Warto podkreślić, że przedstawiciele innej narodowości niż polska zawsze stanowili znaczący odsetek wśród studentów USB. Chociaż temat dotyczący mniejszości narodowych w Wilnie w okresie międzywojennym jest w znacznym stopniu zbadany, ale warto podkreślić, że prof. Bożena Urbanek znalazła dotychczas niedostatecznie opisane strony życia studentów USB, co jest niewątpliwą zaletą tej publi-

Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie (1912–1939) oraz towarzystwa ją popierające, Toruń 2015.

kacji. Autorka porusza też temat działalności organizacji studenckich USB ze szczególnym uwzględnieniem Wydziału Lekarskiego.

Prof. dr hab. **Mikołaj Iwanow**² w artykule *Oświata w warunkach polskiej sowieckiej autonomii w ZSRS w latach 1925–1939* przedstawił mało znany szerszemu gronu odbiorców aspekt działalności politycznej władz ZSRS w dziedzinie edukacji, która miała stać się nie tylko narzędziem indoktrynacji mniejszości polskiej, ale też w zamyśle jej autorów miała być fundamentem tworzenia przyszłej rezerwy kadrowej dla socjalistycznej Polski. Jak podkreśla autor, „leninowska polityka narodowościowa” przewidywała przyznanie wszystkim bez wyjątku mniejszościom narodowym ZSRS samorządu, a z drugiej strony ten samorząd miał być realizowany pod kierownictwem ściśle scentralizowanej partii. W ramach polityki oświatowej na tzw. „odcinku polskim” w ZSRS utworzono ponad 1 000 szkół z polskim językiem wykładowym, setki szkół wieczorowych dla dorosłych, potężną siatkę tzw. „szkół radziecko-partyjnych i komsomolskich”, liczne seminaria nauczycielskie, a także dwie szkoły wyższe – Kijowski Polski Instytut Wychowania Społecznego i Miński Polski Instytut Pedagogiczny. Jednak, jak stwierdza autor, „Stalin i sowieckie kierownictwo doszli do przekonania, że polityka sowietyzacji ludności polskiej nie przyniosła spodziewanych wyników. Nastąpił okres represji. W latach 1937–1938 przeprowadzono „operację polską”, której ofiarami padło co najmniej 200 tys. Polaków. Było to niewątpliwie ludobójstwo na tle narodowościowym”. Dr **Andrzej Smolarczyk** przedstawił artykuł *Administracja państwowa wobec szkolnictwa mniejszości narodowych na terenach województw północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1935–1939*. Autor opisuje w nim niełatwą sytuację szkolnictwa mniejszości narodowych na tych terenach i podkreśla wpływ administracji na szczeblu wojewódzkim w dążeniu do integracji (polonizacji) mniejszości narodowych. Dr Andrzej Smolarczyk zaznacza, że w tym okresie kładziono ogromny nacisk na rozbudowę szkolnictwa polskiego przy jednoczesnym ograniczaniu, blokowaniu i dążeniu do wyeliminowania szkolnictwa białoruskiego, litewskiego i ukraińskiego.

² Mikołaj Iwanow jest autorem kilku książek o Polakach w byłym ZSRS (np.: *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*, Wrocław 1991; *Zapomniane ludobójstwo. Polacy w państwie Stalina. „Operacja polska” 1937–1938*, Kraków 2014) i szeregu innych publikacji na ten temat, zamieszczonych m.in. również w „Roczniku Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”. Zob. tegoż, *Autonomia polska w ZSRS 1925–1935. Aspekt prawny*, „Rocznik SNPL”, Tom 16, s. 118–147.

W tym czasie i szczególnie na tych terenach szkolnictwo było polem intensywnej walki o młode pokolenie zamieszkujące wspomniane tereny.

Wśród artykułów, które bezpośrednio dotyczą szkolnictwa polskiego na Litwie i powiązanych z nim problemów, mamy opracowania dr Danuty Kamilewicz-Rucińskiej, dr Elżbiety Kuzborskiej, prof. nadzw. dr. hab. Jarosława Wołkonowskiego oraz dr Kingi Geben. Dr **Danuta Kamilewicz-Rucińska**³ w referacie *Walka o szkolnictwo polskie na Litwie (1945–2000)* przedstawiła zarys działalności społeczności na Wileńszczyźnie na rzecz zachowania szkolnictwa polskiego. Ta walka odbywała się pod silną presją reżimu totalitarnego, który mógł uznać podobne działania za zagrażające wprowadzanemu porządkowi i dlatego osoby zaangażowane mogły być (i nierzadko były) represjonowane. Opierając się na badaniach archiwalnych, autorka artykułu analizuje czynniki sprzyjające rusyfikacji i lituanizacji oświaty na Wileńszczyźnie, w ścieraniu się tych tendencji dostrzega warunki, które w pewnym zakresie pozwoliły zachować szkolnictwo polskie na tych terenach. Interesujący artykuł o *Etnolingwistycznej żywotności polskiej grupy mniejszościowej na Litwie* przedstawiła dr **Kinga Geben**. W swoich rozważaniach zaprezentowała ona pojęcie etnolingwistycznej żywotności grupy narodowej i na opartym na tym pojęciu instrumentarium, opracowanym przez estońskich naukowców, dokonała analizy i oceny potencjału mniejszości polskiej na Wileńszczyźnie. Przeprowadzony przez estońskich socjolingwistów Martina Ehała i Anastasię Zabrodską pomiar żywotności podstawowych grup etnicznych (Litwinów, Polaków i Rosjan) zamieszkujących Litwę, wypadł na niekorzyść Polaków. Zaniepokojenie musi budzić fakt niskiej samooceny polskiej grupy mniejszościowej, co jest szczególnie zgubne w dłuższej perspektywie. Autorka podkreśla, że obecnie zagrożenie polskiej grupy mniejszościowej do utrzymania i chronienia swojego istnienia w czasie, jako podmiotu zbiorowego z zachowaniem tożsamości i języka, widzi ona w niskim prestiżu języka

³ Warto podkreślić, że pod egidą Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna” zostały wydane dwie znaczące publikacje poświęcone oświacie i szkolnictwu polskiemu na Litwie – *Szkoły polskie w Republice Litewskiej*, pod red. Jana Sienkiewicza, Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”, Wilno 2009 oraz *Na straży oświaty polskiej na Litwie*, pod red. Józefa Kwiatkowskiego, Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”, Wilno 2015.

polskiego. Artykuł dr **Elżbiety Kuzborskiej** *Wyzwania dla oświaty mniejszości narodowych w państwach bałtyckich* jest swego rodzaju pomostem między oświatą i szkolnictwem polskim na Litwie a bardziej szeroką perspektywą – oświatą mniejszości narodowych w republikach bałtyckich. W swoich rozważaniach autorka podkreśla, że artykuł ma na celu zarysowanie głównych wyzwań, jakie w tym kontekście powstały na Litwie, Łotwie i w Estonii oraz jak są przestrzegane prawa mniejszości narodowych w tym zakresie. Dr E. Kuzborska stwierdza, że systemy oświaty mniejszości narodowych w trzech państwach bałtyckich zostały poddane zasadniczym reformom, które nie satysfakcjonowały samych zainteresowanych. W artykule poddano krytycznej analizie wprowadzane zmiany, szczególnie w kontekście międzynarodowych standardów ochrony mniejszości narodowych – zwłaszcza zasad proporcjonalności, równych możliwości i niedyskryminacji. Prof. nadzw. dr hab. **Jarosław Wołkonowski** artykule „*Koszyk studenta*” na Litwie a szkolnictwo polskojęzyczne w latach 2010–2017 poruszył kilka ważnych kwestii, a mianowicie, litewską reformę szkolnictwa wyższego z 2009 r., dynamikę liczby maturzystów i studentów w wymienionym okresie, średni poziom krajowy i średni poziom szkolnictwa polskojęzycznego na Litwie. Na podstawie tej analizy zaprezentowany został ranking gimnazjów⁴ polskich na Litwie, oparty na oficjalnych danych dotyczących wstępowania absolwentów szkół polskich na nieodpłatne studia wyższe na Litwie.

Artykuł dr **Barbary Borowskiej** *Support for Polonia teachers and promotion of the Polish language (Wspieranie nauczycieli polonijnych w kształceniu i upowszechnianiu języka polskiego jako wartość nadrzędna współczesnej myśli pedagogicznej)* porusza fundamentalne problemy szkolnictwa polskiego za granicą. Jak podkreśla autorka, nauka języka polskiego i jego promocja wśród Polaków i osób polskiego pochodzenia poza krajem jest ważnym komponentem tożsamości narodowej oraz promocji tradycji i kultury polskiej. Artykuł jest pokłosiem projektu badawczego, który autorka prowadzi na Białorusi i Litwie. Wart uwagi jest fakt, że jest on realizowany nie tylko w ramach badań naukowych, ale też w formie ćwiczeń praktycznych z kadrą pedagogiczną. Wspieranie nauczycieli polonistów w tych krajach jest inwesty-

⁴ We współczesnym litewskim dwustopniowym systemie oświaty mamy 8-letnią szkołę podstawową oraz 4-letnie gimnazjum.

cją w zachowanie tożsamości mniejszości polskiej na tych terenach. Dr hab. **Krzysztof Nowak** we wstępie do swego artykułu *Problemy szkolnictwa polskiego w Rumunii oraz Mołdawii dawniej i współcześnie* pisze, że „w odróżnieniu od obszarów Litwy, Ukrainy czy Białorusi, po uzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r., nie doszło do konfliktów terytorialnych o ziemie dzisiejszej Rumunii i Mołdawii (Republiki Mołdawii), a rumuńscy i mołdawscy Polacy byli tam imigrantami, a nie warstwą kulturalnie panującą, co stawia wiele związanych z nimi problemów, także oświatowych, w nieco innej optyce niż w trzech pierwszych wymienionych wyżej państwach”. Artykuł pokazuje, z jak różnymi problemami styka się polska mniejszość w różnych krajach i jakie czynniki wpływają na stan i poziom szkolnictwa polskiego poza granicami kraju. Jednym z najlepiej rozwiniętych systemów oświaty i szkolnictwa polskiego może szcycić się Republika Czeska, co nie oznacza, że mniejszość polska w tym kraju nie miała żadnych problemów. Dr **Józef Szymeczek** w artykule *Szkolnictwo polskie w Czechosłowacji (Republice Czeskiej) od czasów jej powstania do dzisiejszego dnia* przedstawił zarys stanu szkolnictwa polskiego na Zaolziu. Musimy podkreślić, że istniejące w Republice Czeskiej rozwiązania legislacyjne w tej dziedzinie były w okresie międzywojennym i obecnie są modelowe, zapewniające mniejszościom narodowym szerokie uprawnienia, które mogą być przykładem dla władz litewskich. Musimy jednak podkreślić, że te postępowe rozwiązania ustawowe nie zawsze były respektowane i realizowane na niższych szczeblach władzy.

W niniejszym „Roczniku” mamy szereg artykułów nawiązujących do różnych aspektów edukacji mniejszości narodowych w Polsce. Problematyki oświaty na Śląsku dotyczy artykuł dr. hab. **Artura Ławniczaka** i mgr. **Tadeusza Juchniewicza** *Edukacja mniejszości narodowych na Dolnym Śląsku*. Autorzy poruszają w nim sprawy mało znane ogółowi, a dotyczące szkolnictwa i edukacji na Śląsku po II wojnie światowej nie tylko tradycyjnych mniejszości narodowych (Niemców czy Ukraińców), ale i tych mniejszości, które miały nawet cechy „egzotyczności” (Koreańczyków, Greków, Macedończyków i innych). Problematyka funkcjonowania organizacji mniejszości narodowych i grup etnicznych w innym wielokulturowym regionie Polski została przedstawiona w artykule dr **Grażyny Kędzierskiej** *Kierunki statutowej działalności stowarzyszeń mniejszości narodowych i etnicznych na Warmii i Mazurach*. Na tle danych statystycznych i istniejących prawnych regu-

lacji autorka bada formy działalności różnorodnych stowarzyszeń i organizacji mniejszości narodowych. Przeprowadzone badanie pozwoliło wyciągnąć wnioski, że nie wszystkie stowarzyszenia i organizacje mniejszości narodowych działają aktywnie, a wśród nich najbardziej aktywnymi i przedsiębiorczymi na tych terenach są Niemcy i Ukraińcy.

Prof. dr hab. **Zbigniew Kurcz** w artykule *Szkolnictwo dla mniejszości i szkolnictwo mniejszości niemieckiej w Polsce. Przegląd problematyki, doświadczeń i wyzwań w społeczno-politycznych kontekstach* w przekroju historycznym zaprezentował politykę edukacyjną wobec Niemców w Polsce. Jak podkreśla autor, zrozumienie zaistnienia oświaty niemieckiej mniejszości narodowej w Polsce, jej dynamicznego rozwoju, a później schyłku w latach 50. XX w. oraz powtórnego powstania i systematycznego wzrostu – począwszy od lat 90. XX w. – jest możliwe jedynie za sprawą znajomości społeczno-politycznych kontekstów. Dotyczą one w pierwszej kolejności statusu prawno-politycznego Niemców mieszkających w Polsce. Problematyka niemiecka jest też osią artykułu dr. **Mikołaja Brenka** *Edukacja osób pochodzenia niemieckiego w Wielkopolsce w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej. Wybrane przykłady*, który w pewnym sensie uzupełnia rozważania prof. Z. Kurcza. Autor podkreśla, że przedmiot opracowania stanowi problem powojennej edukacji osób, które w okresie okupacji określały swoje pochodzenie jako inne niż polskie. Chodzi zarówno o dzieci, których rodzice identyfikowali się jako mniejszość, jak i o nauczycieli, którzy po wojnie byli lustrowani pod kątem ewentualnych odstępstw od deklaracji narodowości polskiej w okresie okupacji. Dużo uwagi w artykule poświęca się stosunkowi Polaków do volksdeutschów.

W artykule prof. AH dr. **Mariusza Roga** i mgr **Darii Róg** *Literatura dziecięca jako element kształtowania poczucia tożsamości narodowej i bezpieczeństwa kulturowego* poddano analizie prawne mechanizmy zabezpieczające prawa mniejszości narodowych, w tym w dziedzinie edukacji, a także kwestie bezpieczeństwa kulturowego społeczeństwa. W artykule zaprezentowano przykłady polskiej literatury dziecięcej, służącej kształtowaniu poczucia tożsamości narodowej.

Dr **Elżbieta Rojowska** w artykule *Prawo małżeńskie osobowe na ziemiach polskich. System mieszany (Austriacki Kodeks Cywilny) i wyznaniowy (Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego)* prezentuje jeden z najważniejszych instytucji prawa cywilnego, ale równocześnie szczególnie ważny akt dla normalnego funkcjonowania państwa i społeczeństwa.

Autorka analizuje status małżeństwa w prawodawstwie rosyjskim i austriackim oraz jego powiązania z dominującą w każdym z tych krajów religią.

Prof. nadzw. dr hab. **Magdalena Ratajczak** w artykule *Mniejszości narodowe i etniczne w polskich mediach publicznych w Polsce* przedstawiła swoje poglądy na współczesne znaczenie i możliwości mediów społecznych w oddziaływaniu na człowieka. Jak pisze autorka, celem artykułu jest wskazanie, w jakim zakresie mniejszości narodowe i etniczne w Polsce mają dostęp do mediów publicznych. Autorka zastanawia się jednocześnie nad funkcją mediów publicznych w społeczeństwie polskim, w którym grupy narodowe i etniczne stanowią około 5% populacji.

W rubryce „Eseje naukowe” znalazły się rozważania dr. **Józefa Szostakowskiego** *Wydawnictwa Muzeum Władysława Syrokomli jako forma upowszechniania literatury*, dotyczące znaczenia tego kierunku działalności placówki. Wydawanie przez Muzeum Władysława Syrokomli utworów literatury krajoznawczej, zapoznającej z historią lokalną i kulturą regionu, jest ważnym czynnikiem edukacyjnym, pozwalającym nie tylko na utrwalanie ważnych dla naszej społeczności wartości, ale i przybliżanie kwestii wielokulturowości Wileńszczyzny. Autor porównuje aktywność wydawniczą Muzeum Władysława Syrokomli z analogiczną działalnością i doświadczeniem litewskiego wydawnictwa „Aušra” w Puńsku. To porównanie pokazuje, że Litwini w tej części Polski prowadzą bardzo aktywną działalność wydawniczą i mogą być przykładem dla Polaków z Wileńszczyzny.

W rubryce „Recenzje i opinie” zostały zamieszczone recenzje kilku interesujących książek, których problematyka jest powiązana z Litwą. Dr hab. **Henryka Ilgiewicz** przedstawiła opinię o książce *Polacy z Wilna i ze Żmudzi na zesłaniu: Pamiętniki Józefa Bogusławskiego i księdza Mateusza Wejta*, (opracował Mariusz Nowak, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2016, 340 s.). Autorka podkreśla, że opublikowane pamiętniki J. Bogusławskiego i M. Wejta, a także załączony przedruk wspomnień Sz. Tokarzewskiego, stanowią dużą wartość dla badaczy dziejów ziem byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego w XIX w. Świadczą one o dążeniu mieszkańców tych ziem do odzyskania niepodległości, surowych represjach ze strony władz rosyjskich, tragicznych losach uczestników walk narodowowyzwoleńczych oraz ich niezłomności ducha. Dają one także pojęcie o ówczesnym życiu w od-

dalonych regionach Imperium Rosyjskiego, wygładzie miast, stanie dróg, powtarzających się latach głodowych i epidemiach chorób zakaźnych.

Kolegium Redakcyjne „Rocznika SNPL” wyszło z inicjatywą recenzowania aktualnych i ważnych dla Litwy publikacji przez kilku recenzentów, tym samym dążąc do ich oceny z różnych punktów widzenia. Na pierwszy ogień poszła praca zbiorowa *Nie tylko Litwa. Geneza i przebieg upadku ZSRR w 1991 roku*, pod red. A. Srebrakowskiego i G. Straucholda (Łomianki 2017), o której swoje opinie wyrazili prof. nadzw. dr hab. **Jarosław Wołkonowski** i dr **Vladas Sirutavičius**. Polsko-litewski dwugłos pozwolił stwierdzić, że wyrażone przez recenzentów opinie są nie tylko podobne, ale i w szeregu wypadków zbieżne, chociaż dają się też zauważyć różnice w akcentowaniu pewnych zjawisk. Sama publikacja, bez wątpienia, stanowi interesujące spojrzenie na procesy końca XX w., które doprowadziły do upadku ostatniego imperium i miały ogromny wpływ na losy społeczeństw w tej części Europy.

Współpracujący z Kolegium Redakcyjnym „Rocznika SNPL” członek honorowy Stowarzyszenia prof. zw. dr hab., dr h.c. **Marceli Kosman** przedstawił dwie recenzje. Pierwsza z nich dotyczy książki dr Beaty Kalęby z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie *Rozdroże. Literatura polska w kręgu litewskiego odrodzenia narodowego*. Lituaniastyka polska zna wiele publikacji historycznych, politologicznych, lecz po raz pierwszy na odrodzenie narodowe nad Niemnem i Wilią spojrzano w aspekcie filologicznym, co niewątpliwie otworzyło nową kartę w analizie stosunków polsko-litewskich na przełomie XIX i XX w. Drugi tekst prof. Marceliego Kosmana dotyczy *Jubileuszu poznańskiego lituanisty* Profesora Jana Jurkiewicza, który należy do grona czołowych polskich badaczy dziejów Litwy historycznej o uznanym autorytecie międzynarodowym. Podkreślając zasługi prof. Jana Jurkiewicza, autor zaznaczył, że te osiągnięcia, z których korzystają współcześni naukowcy z Polski, Litwy i innych krajów, są też wynikiem wysokiego poziomu lituanistyki poznańskiej, który formował się przy aktywnym udziale takich Profesorów, jak Henryk Łowmiański czy Jerzy Ochmański. Jednak indywidualne dokonania i zasługi prof. Jana Jurkiewicza dla szeroko pojmowanej lituanistyki są nie do przecenienia.

W rubryce „Naukowcy z Wileńszczyzny” zamieszczone zostały dwa wywiady z nietuzinkowymi osobistościami, znanymi naukowcami, któ-

rych losy były powiązane z Litwą. Dr **Józef Szostakowski** przeprowadził wywiad w Gdańsku z docentem Wacławem Dziewulskim. Wywiad ten, dotyczący m.in. powiązań jego rodziny z Wilnem, nosi tytuł: *Z Wilna i Torunia było najbliżej do gwiazd*. Ojcem Wacława Dziewulskiego był wybitny naukowiec, Rektor USB prof. Władysław Dziewulski. W krótkim wywiadzie zaprezentowane zostały najważniejsze fakty dotyczące losu przedstawicieli tej zasłużonej dla Wilna rodziny. Z kolei dr **Alicja Malewska** w czerwcu 2017 r. w Krakowie przeprowadziła wywiad z jednym z nich i przygotowała opracowanie na temat: *Profesor Wojciech Narębski: o młodości w Wilnie i długiej drodze do Polski*. Chociaż los nie oszczędzał Profesora, ale potrafił on zachować pogodę ducha, miłość i empatię do ludzi. Prof. Wojciech Narębski opowiedział też o powiązaniach swojej Rodziny z Wilnem. Notabene jego ojciec Stefan Narębski był nie tylko architektem⁵, ale i profesorem USB.

W rubryce „*In memoriam*” zamieszczono informacje o dwóch członkach Stowarzyszenia prof. dr. hab. Edwardzie Szpilewskim i doc. dr. Mieczysławie Meilūnase, którzy odeszli w tym roku. Byli to naukowcy, którzy swoją pracą i zaangażowaniem zmieniali otaczający nas świat na lepszy.

Staje się dobrą tradycją zamieszczanie w „Roczniku SNPL” raportów Europejskiej Fundacji Praw Człowieka. W bieżącym roku zamieszczamy raport tej Fundacji *Przestrzeganie praw człowieka na Litwie w latach 2014–2016 roku. Prawa mniejszości narodowych na Litwie*.

W dziale „Kronika SNPL” zostały zamieszczone następujące materiały: protokół walnego zebrania sprawozdawczo-wyborczego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dn. 29 kwietnia 2017 r., sprawozdania z działalności Zarządu SNPL za okres kwiecień 2016 r. – kwiecień 2017 r. i za kadencję 2014–2017, a także informacja o XIV Walnym Zebraniu Europejskiej Federacji Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych. Notatka dr. **Józefa Szostakowskiego** *Letnie podróże naukowców* opowiada o wycieczce po Wileńszczyźnie, którą tradycyjnie co roku organizują członkowie SNPL.

Samodzielną rubrykę stanowią „Sylwetki członków SNPL” oraz aktualna lista członków Stowarzyszenia. W rubryce „Komunikaty” za-

⁵ Stefan Narębski od 1928 r. pełnił funkcję architekta miejskiego w Wilnie, w tym czasie powstały np. szkoła na Antokolu, Pałac Arcybiskupi, przeprowadzono renowację ratusza i Pałacu Reprezentacyjnego RP (obecnie Pałac Prezydencki).

Wprowadzenie

mieszczono zostały informacje o interesujących, z punktu widzenia mniejszości narodowych, konferencjach naukowych. Komunikat z Konferencji Naukowej *Sąsiedztwa III RP – Słowacja* przedstawił dr **Marcin Dębicki**. Prof. **Jarosław Wołkonowski**, który afiliował SNPL i uczestniczył w Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Ku zrozumieniu i tolerancji. Jak uczyć historii ojczystej i regionalizmu na pograniczach?*, opracował krótkie sprawozdanie z tej imprezy naukowej. W rubryce tradycyjnie jest rozmieszczona informacja opracowana przez prof. **Romualda Brazisa** o XXI Konferencji Międzynarodowej *Nauka a jakość życia*, w której organizowaniu uczestniczyło też SNPL. Kilka informacji opracował prof. **Henryk Malewski**: o konferencji naukowej SNPL poświęconej problemom oświaty, o podpisaniu Umowy o współpracy pomiędzy Akademią Humanistyczną w Pułtusku a SNPL oraz o V Kongresie Polskich Towarzystw Naukowych w Świecie. Dr **Liliana Nar-kowicz** zamieściła okolicznościowy tekst o Tadeuszu Kościuszcze, 200. rocznica śmierci którego przypada w 2017 r.

W tomie 17 „Rocznika SNPL” zamieszczone zostało zaproszenie do udziału w V Międzynarodowej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej SNPL *Setna rocznica rozpadu imperiów. Państwa narodowe a kwestia mniejszości narodowych w Europie (aspekty historyczne, społeczno-polityczne, prawne i kulturowe)*, która odbędzie się w dn. 19–21 kwietnia 2018 r. w Wilnie.

Prezes SNPL prof. dr Henryk Malewski